

MAKTABGACHA TA'LIMDA MULTIMEDIA VOSITALARIDAN FOYDALANISH VA NUTQ MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHGA TA'SIRI

Abduvaliyeva Farida Salimjon qizi

Namangan Davlat Universiteti 1 kurs doktoranti

Tel:+998931154242

E-mail: abduvaliyevafarida51@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14644514>

Annotation. Yurtimizning har bir sohasi kundan kunga taraqqiy etib bormoqdaki, yosh avlodlarning aqliy va jismoniy salohiyati eng birinchilardan e'tiborga va ko'makka muhtojdir. Shunday ekan, maktabgacha yoshdagi bolalarga ta'lim berishda eng so'nggi va samarali uslublarni tanlab olish ahamiyatlidir. Maktabgacha ta'lim jarayonida multimedia vositalaridan keng foydalanish juda ko'p imkoniyatlarni va samaradorlikni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar. Maktabgacha ta'limda multimedia, ta'lim texnologiyalari, nutq madaniyatining shakllanishi, erta bolalikda rivojlanish, multimedia vositalari tasnifi, interfaol ta'lim jarayoni, faol ta'lim turlari.

Abstract: This article is about using multimedia tools in preschool education and the efficiency of multimedia tools to develop oratory in preschool education.

Zamonaviy dunyoda ta'lim jarayonlari shiddat bilan ilg'orlab borayotgan bir paytda maktabgacha ta'lim sohasida ham keng miqyosdagi rivojlanish va jamiyat talabiga javob bera oladigan ta'lim strategiyalarini tanlab olish muhim ahamiyatga ega. Shu jumladan, yurtimizning har bir sohasi kundan kunga taraqqiy etib bormoqdaki, yosh avlodlarning aqliy va jismoniy salohiyati eng birinchilardan e'tiborga va ko'makka muhtojdir. Shunday ekan, maktabgacha yoshdagi bolalarga ta'lim berishda eng so'nggi va samarali uslublarni tanlab olish ahamiyatlidir. Maktabgacha ta'lim jarayonida multimedia vositalaridan keng foydalanish juda ko'p imkoniyatlarni va samaradorlikni o'z ichiga oladi.

Maktabgacha yoshdagi davr - bu inson hayotining barcha sohalarida jadal rivojlanish davri hisoblanadi. Shuning uchun kognitiv sohalarda shaxsning eng tez rivojlanishi uchun juda muhim deb qaramoq lozim va bunda rivojlanishda erishilgan yutuqlar boshqalarga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan kuchga ega. Inson tug'ilgan paytdan boshlab tushunchalarni o'rganishni va ulardan foydalanishni boshlaydilar ya'ni bu ularning kundalik hayotidagi tushunchalardir. Bu tushunchalarni egalashidagi eng birinchi belgi uning nurqining rivojlanishi hisoblanadi. Bu davrda bolaning nutqi kundan kun jadallik bilan rivojlanib boradi

va so'z boyligi ham ortib boradi. Bola nutqining qanchalik tez, ravon va mantiqiy shakllanishida atrof- muhitdagi omillarning roli katta.

Hozirgi kunda bolalarda nutq madaniyatining rivojlanishida ta'sir etuvchi multimedia vositalarini ahamiyati salmoqli. Hozirgi davrda har bir uyda bolalar turli xil gadjetlar bilan doimiy aloqadadirlar. Bu gadjetlar multimedia mahsulotlarini taqdim etuvchi qurilmalar hisoblanadi. Bu vositalar bola nutqi rivojlanishida qanchalik muhim ahamiyatga ega? Ulardan qanday to'g'ri foylanish mumkin. Eng avvalo multimedia nima o'zi va u nimalardan tashkil topgan?

Multimedia - bu matn, ovoz effektlari, yorug'lik, jonlantirilgan figuralar, harakatsiz tasvirlar, videolar va interaktiv kontent shakllarining kombinatsiyasi bo'lgan ommaviy axborot vositalarining ko'p shakllaridir. Multimedia shunchaki birlashtirilgan ommaviy axborot vositalarining bir nechta shakllari, ya'ni dasturlarda ishlab chiqiladigan audio, tovushlar, matn, grafikalar va boshqalar to'plami. Multimedia mustaqillikni, qaror qabul qilishni va bolalarning oldingi bilimlarini, tanqidiy savodxonligini va bolalarda aniq son va til tushunchalarini mustahkamlashni oshiradi. Multimedia o'quvchilarga ta'lim jarayonlarida yordam berishda juda muhim rol o'ynaydi. Hozirgi tadqiqotda har xil turdagi multimedia qurilmalarining rolini va ularning erta bolalik ta'limidagi ijobiy ta'sirini aniqlash mumkin.

Ta'lim texnologiyalari va multimedianing roli - bu o'quv jarayonini samaraliroq, muvaffaqiyatli va unutilmas qiladigan materiallar, protseduralar, tashkilotlar, g'oyalar, qurilmalar, asboblari yoki mashinaladir. Multimedianing asosiy roli amalda o'rganishdir. Bolalar birinchi navbatda ob'ektlarni ko'radilar, keyin esa o'rganadilar. Multimedia va bolalarning tabiiy o'rganish usullari, ya'ni vizual ma'lumotlar va tasvirlar o'rtasidagi o'xshashlik tufayli u bilan o'rganishni osonlashtiradigan noyob imkoniyatlarga ega bo'lishi mumkin. Vizual matn grafikalar bilan taqdim etiladi; bolalar so'zlarni o'rganishda muvaffaqiyat va muvaffaqiyatga ko'proq rag'batlantirishlari mumkin. Mashg'ulot jarayonida interfaol multimedidan foydalanish tobora kuchayib borayotgan hodisadir. Multimedia bolalarga ta'lim jarayonlarida yordam berishda juda muhim rol o'ynaydi. Shunday qilib, multimedia bolalarni yanada samaraliroq o'rganish imkonini beradi, degan xulosaga kelish mumkin. Bolalarni qiziqtirish uchun multimedia vositalaridan foydalanish keng ko'lamli ommalashmoqda. Multimedia vositalari bolalarni rag'batlantirish, muammolarni o'rganish, fikrlarni mantiqiy anglash va boshqalar bilan muloqot qilishning ko'plab yangi usullarini taqdim etadi.

Erta yoshdagi bolalarda nutq madaniyatining shakllanishi

Bolalar multimedia vositasida nutq madaniyatining turli xil shakllarini bir vaqtning o'zida va qiziqish bilan kuzatishlari mumkin. Nutq madaniyati shakllantirish bu kelajakda kuchli notiqlik qobiliyatiga ega yosh avlodni tarbiyalash demakdir. Nutq madaniyatining shakllari bu nafaqat chiroyli va o'rinli so'zlarni topib gapila olish, balki nutqdagi intonatsiyalarni to'g'ri tanlay olish va bi vaqtning o'zida jeshchalar (qo'l imo-ishoralari) bilan nutqni mukammal darajada taqdim eta olishdir. Multimedia vositalari bo'lgan slaydlar, animatsiyalar, video va audio qo'llanmalar yordamida taqdim etilgan materillarr nutq madaniyatining barcha shakllarini jamlay oladi.

Erta yoshdagi bolalar ta'limida multimediadan foydalanishning ikkita asosiy yondashuvi mavjud, birinchi navbatda o'quvchilar multimediadan "o'rganishlari mumkin". Ikkinchidan, ular multimedia "bilan" o'rganishlari mumkin. Ta'lim multimediya kelsak, tarbiyachilar va bolalar bilimlarni boshqalar bilan ifodalash uchun foydalanadigan belgilar tizimlaridir. Erta yoshdagi bolalar ta'limida multimediadan foydalanishning asosi "ta'lim kommunikatsiyalari" dir. Aksariyat tarbiyachilar va bolalar multimediadan foydalanishda o'zlarini qulay his qilishadi. Tarbiyachilar o'z guruhlarida jihozlardan samarali foydalanishlari uchun uyda mashq qilish uchun videodisk pleerlarni tekshirish imkoniyatiga egalar.

Multimedia turli yo'llar bilan ta'lim olish, o'zaro ko'nikma va malakalarni rivojlantirish, nutq madaniyatini shakllantirish, samarali muloqot qilish, muammolarni hal qilish, tanqidiy fikrlash, hamkorlik, texnologiyalardan foydalanish uchun zarurdir. Xulq-atvorni, intellektual qiziqishni, mas'uliyatni rivojlantirish. Multimedia materiallaridan foydalanadigan guruhlarda talabalarning qoniqishi va motivatsiyasi yuqoriroq. Qiziqish darajasini oshirish uchun tarbiyachilar turli xil ommaviy axborot vositalaridan foydalanishlari mumkin. Tushunishni kuchaytirish uchun boy media materiallari bolalarning turli xil mavzularni, ayniqsa vaqt o'tishi bilan rivojlanadigan dinamik jarayonlarni tushunishlar osonlashadi. Esda qolish qobiliyatini oshirish uchun boy media materiallari yaxshiroq kodlash va oson qidirishga olib keladi. Multimedaning videodan foydalanish orqali real vaqtda simulyatsiyalarni taqdim etish qobiliyati ko'pchilikning fikriga ko'ra, uni an'anaviy o'rganishdan tashqari oshirib beradi. Multimediani o'quvchini amaliy tajribaga almashtirish yoki tayyorlash vositasi sifatida ko'rish mumkin. Xatto laboratoriyani sotib olish yoki texnik xizmat ko'rsatish juda qimmat bo'lgan, asbob-uskunalarini saqlash har bir talaba uchun amaliy foydalanishga to'sqinlik qilgan, o'quv byudjetlari qisqartirilganda, amaliyot mashg'ulotlarini nazorat qilish uchun zarur bo'lgan qo'shimcha

akademik va texnik xodimlarni ta'minlash taqiqlanganda, multimedia yechimni taklif qilishi mumkin. Multimedia taqdim etilgan va talabalarga ko'proq imkoniyatlar va o'quv jarayonini nazorat qilish darajasi.

Yosh bolalarning nutqi multimedia vositalaridan foydalanib rivojlantirilsa ularda qiziqishish an'anaviy uslublardan ko'ra foydali bo'ladi. Shuningdek, ular tomosha qilishdan ko'ra kompyuterdan foydalanishda ko'proq diqqatni jamlaganliklarini ko'rish mumkin. Bolalar kompyuterdan yoki televizordan biror ertak yoki animatsion filmlardan foydalanishsa ko'proq motivatsiyaga ega va bundan ko'proq xursand bo'lishadi va natijada "ko'proq foyda olishadi".

Maktabgacha yoshdagi bolalarning diqqati kattalarga nisbatan tarqoq bo'ladi, ammo multimedia vositasida bu diqqatni uzoq vaqt ushlab turish mumkin. Har bir multimedia vositasi o'zining vazifasi bilan ajralib turadi. Ularni qaysi maqsadda qo'llashni mutaxassislar tekshirib keyin ta'lim jarayonida qo'llashlari mumkin. Eng keng tarqalgan video qo'llanmalar ajoyib harakatlanuvchi vizual tasvirlarni yozib olish, nusxalash va translyatsiya qilish uchun elektron vositadir. Video kodeklari ramkalar ketma-ketligini, harakatsiz rasmlarni va siqilgan formatlar uchun bu rasmlar orasidagi harakatlarni o'z ichiga oladi. Sifat sekundiga kadrlar soni, rang maydoni, piksellar soni va boshqalarga qarab o'zgaradi. Videodan erta bolalik davridagi ta'lim, kuchli miya rivojlanishini targ'ib qilish, bolalarni maktabga tayyorlash, kuchliroq ishchi kuchi va iqtisodiyotni yaratishda foydalanish. Animatsiyalar yosh tomoshabinlar va ko'pchilik talabalar uchun juda qiziqarli, hatto dastlabki yillarda ham yuqori darajadagi media savodxonligi va animatsiya haqidagi bilimlarini namoyish etadi. "Animatsiya" so'zi "jonlantirish" so'zining bir ko'rinishi bo'lib, jonlantirish ma'nosini bildiradi. Masalan, aylanayotgan globus harakatni videoga olish yaxshiroqmi yoki animatsiya yaxshiroq yechimmi. An'anaviy hikoyalardagi animatsiya orqali haqiqiy kontekst bilan bog'liq katta bilimlarni beradi. Erta bolalik tez rivojlanish bosqichidir.

Tez jismoniy rivojlanish tufayli bola nutqi faolroq bo'ladi. Bu davrda bola yangi xulq-atvorni o'rganadi, kattalarga juda ko'p savollar bilan murojaat qiladi. Erta bolalik ko'pincha cheksiz bo'lib tuyuladi, chunki ular jamiyat ularni "kattalar" deb hisoblaydigan va endi bolalar emas, sehrli vaqt kelishini sabrsizlik bilan kutadilar. O'rganishga bo'lgan ishtiyoq ularni kattalardan ko'p javoblar talab qiladi, bu esa nutq madniyatining shakllanishidagi ilk bosqichlardir. Erta bolalik davridagi ta'lim - bu tug'ilishdan sakkiz yoshgacha bo'lgan bolalarga qaratilgan ta'lim dasturlari va strategiyalariga ishora qiluvchi atamadir. Bu davr inson hayotining eng zaif va hal qiluvchi bosqichi hisoblanadi. Erta bolalik davridagi

ta'lim ko'pincha bolalarni o'yin orqali o'rganishga yo'naltirishga qaratilgan. Erta bolalik davridagi ta'lim bolalarning boshlang'ich maktabga kirishidan oldin rivojlanishidagi o'zgarishlarni amalga oshirishga qaratilgan faoliyat va yoki tajribalardan iborat. Erta bolalik davridagi ta'lim - bu odatda yosh bolalarga ularning oilasidan tashqari shaxslar yoki mutaxassislar tomonidan yoki bolalar uyidan tashqarida rasmiy o'qitish va ularga g'amxo'rlik qilishni tasvirlash uchun ishlatiladigan atama.

Multimedia esa yuqori sifatli o'quv muhitini yaratish imkoniyatiga ega. Turli xil ommaviy axborot vositalari orqali yanada real o'rganish kontekstini yaratish va o'quvchiga nazorat qilish imkonini berish qobiliyati bilan interfaol multimedia har xil turdagi o'quvchilar uchun samarali o'quv muhitini ta'minlashi mumkin. Multimedia o'quv materiallari yanada boy bo'lishi mumkin, ishlab chiqish uchun ko'proq imkoniyatlar beradi va o'quvchi yangi bilimlarni oldingi bilimlar bilan bog'lash uchun ko'proq kognitiv aloqalarga ega bo'lishi mumkin. Multimediali an'anaviy o'qitish og'zaki ma'ruzadan, ertak, hikoyalarda ko'ra samaraliroq bo'lishi kerak. Multimedia ma'lumotlari taqdimotidan foydalangan holda o'qitish an'anaviy o'qitish bilan solishtirganda potentsial o'rganish afzalligi bo'lib ko'rinadi. Multimedia, shuningdek, tarbiyalanuvchilarning noto'g'ri ma'lumotlarga e'tibor berishlariga olib kelishi mumkin va shu bilan o'rganishni kamaytiradi. Buning oldini oldini olish uchun mutaxassis multimedia vositalaridan foydalanishning meyor, vaqti va mavzuga xosligini ko'rib chiqishlar kerak bo'ladi.

Multimedia o'qituvchiga aniq ma'lumotni taqdim etish uchun eng samarali vosita bo'lib, foydalanish uchun qulay va interaktiv qo'llanma hisoblanadi. Multimedia ta'limi ta'limga sezilarli, ijobiy ta'sir ko'rsatishi uchun biz multimediali o'quv dizayn qarorlarini qabul qilishimiz kerak. (Lorens, 1995). Boshlang'ich bosqich - bu bolaning ta'lim hayotidagi muhim bosqich bo'lib, tarbiyachi to'g'ridan-to'g'ri maqsadni oydinlatishga muvaffaq bo'lsa va bolaga butun tushunchani tushunarli qilib qo'ysa, kelajakda o'quvchi qiyin narsani osongina tushuna oladi (Suleman, 2008). Bu o'qitishning samarali jarayoniga bog'liq. Ta'lim texnologiyasi o'quv jarayonini yanada samarali va muvaffaqiyatli qilishda muhim va hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Xulosa qilib aytish mumkinki, o'qituvchining bilimlari multimedia orqali erta bolalik ta'limida tushunchani oshiradi. Multimedia qurilmalari erta ta'limni yaxshilash uchun yuqori sifatga ega. Hatto bu vositalar erta bolalik davrida axloqiy qadriyatlar haqida bilimlarni oshirishga yordam beradi. Kompyuterlar, videolar, animatsiyalar, televizor interfaol usullarda to'g'ri bilim bera oladi.

Videolar asosan real vaziyatga asoslangan bo'lib, bu bolalarning oson o'zaro aloqa wqilishi nutq madaniyatining rivojlanishiga kata rol o'ynaydi. Animatsiya bolalarning ongiga chuqur ta'sir qiladi va ularning o'quv faoliyatini oshiradi, nutqdagi his- hayajon, intonatsiyalarni faol va chiroyli qo'llashga yordam beradi. Slayd proyektorlar orqali taqdimotlar bolalarning e'tiborini oshiradi va nutqda aniqlikka o'rgatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <https://saarj.com/wpcontent/uploads/paper/ACADEMICIA/2021/FULLPDF/ACADEMICIA-OCTOBER>
2. <https://caajsr.uz/storage/app/media/volume-1-issue-1.pdf>
3. The Role of Multimedia in Concept Learning from the Parents' Perspective Tarık Başar*a, Eda Elyıldırım Journal of Learning and Teaching in Digital Age, 2022, 7(1), 16-29

